

Çağdaşları ve Öğrencileri Hegel'i Anlatıyor*

Çeviren ve Yayına Hazırlayan:
Gürsel Göçmen & Doğan Göçmen

Hegel, Kant'ta ve Metafizikte Tat Bulamıyordu

Christian Philipp Friedrich Leutwein

Bu ayın 14'ünde yazınızı ne var ki biraz gecikmiş olarak aldım ve şimdi beklentinize mümkün olduğunca karşılık vermek için acele ediyorum.

Doğrusu, Hegel, (Tübingen'de çev.) okulda geçirdiği dört yıl boyunca bana başkasına olmadığı kadar yakındı. Ben ondan bir yıl önde idim. Bu nedenle beşinci akademik yılı (1792/93) hakkında hiçbir şey söyleyemem. Beşinci yıl sırasında yalnızca bir kez bir araya gelmiştik; fakat Tübingen'de değil, onun Stuttgart'taki ailesinin evinde. Tübingen'de birbirimizle yürüyüşlerde ya da odada sohbet etmediğimiz hiçbir gün geçmiyordu. Bu arada ben onun ile değil o benimle tanışmak istemişti. Bir bütün yıl boyunca, kışın ve yazın, birbirimizle kısacık zamanı ders çalışmak adına kanatları birleştirmeyi kararlaştırdık; bu, gün doğumundan çok önce kalkmayı ve dönüşümlü olarak birinin diğerini belli bir saatte uyandırması anlamına geliyordu. Kim uyuyakalırsa ya da uyandırmayı unutursa, diğerine kendi

* Elinizdeki derleme Günther Nicolin'in yayınladığı *Hegel in Berichten seiner Zeitgenossen* (Çağdaşlarının Anlatımında Hegel) adlı çok büyük araştırmalar ve kapsamlı bilgi gerektiren devasa çalışmadan derlenmiştir (Akademie-Verlag, Berlin, 1971). Derlemenin ilk taslağı, editörlüğünü Doğan Göçmen'in yaptığı "Bilim ve Ütopya" dergisinin Hegel sayısında (329/2021) yayınlanmıştır. Yazı Sofist dergisinin elinizdeki sayısı için akademik gerekler dikkate alınarak gözden geçirilmiş ve genişletilmiştir.

✉ gurselgocmen1965@gmail.com, ORCID ID: 0009-0000-9302-9512

✉ Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi Felsefe Bölümü, dgn.gcmn@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-1372-3104

günlük manastır şarabı porsiyonunu ceza olarak vermek zorunda idi. Bu da tamı tamına uygulandı.

Sizin benden yeni olarak beklediğiniz, elbette onun ahlaki ve entelektüel yanını ilgilendiriyor.

Birincisi ile ilgili olarak kısa tutmak zorundayım, ama bu kısa da tutulabilir. Ne ben, bildiğim kadarıyla, ne başkaları, o zamanlar ondan asla herhangi türden bir kötülük gördü. O, (ve haklı olarak) herkes tarafından iyilik gördü. Belli bir neşe onu sempatik bir arkadaş yapıyordu.

Fakat bir şey unutulmamalıdır, ki o biraz dahice davranırdı; bu, manastırın tüzüğü ile her zaman uyum içinde değildi; bir bütün olarak, onun ahlakı yasallığından daha iyiydi; bu onun sonra yaşadığı değişimleri doğurdu. Burada da, sıklıkla olduğu gibi, dünya önünde parlayan kendi kökenine kadar takip edilirse, hayranlık iyice azalmış olur.

Hegel, önce Tübingen’de Renz’in sınıfına¹ yerleştirilen, Stuttgart sıralamasına göre beş lise öğrencisi arasında birinciydi. Ondan sonra ikinci olan Märklin de bir Stuttgart’lı idi (şu anda Heilbronn’da başrahip), o zamanlar onunla da oldukça iyi tanışıyorlardık ve benimle tanışıklığını daha sonra da uzun süre devam ettirmişti. Fakat Hegel aniden sıralamaya göre ya sınıfı tekrarlayanlardan ya da (daha da olası) müfettişlikten, Märklin’in altına indirildi; o zamanki kent önemlisi D. Märklin’in, bir amcasıdır, (Deckendorf’un sonraki başpapazı) göz önünde bulundurulması buna muhtemelen katkıda bulunmuştur. Fakat Hegel’in dahice davranışları buna en azından bahane oluşturdu ve akademik çalışkanlığı ve dersleri düzenli takip etmesi bakımından kendisini özellikle tavsiye ettirmiyordu. Onda istikrarlı olmayan bir şey vardı ki ben bunu zaman zaman onun yüzüne serbestçe söyledim. Ama bu arada Bacchus’a (şarap tanrısı) kurbanlar verilen dost meclislerine daveti geri çevirmezdi. – Böylece daha düzenli olan Märklin sınıfta üçüncü ve Hegel dördüncü oldu.

Bu onun kalbinde kalıcı bir yara bıraktı; bunu, her ne kadar Hegel herkesten iyice saklasa da, kimse benden daha iyi bilemez; ve bu, yaşanan

¹ Karl Christoph Renz (1770-1829). Sınıf birincisi olduğu için, geleneğe uygun olarak sınıf onun adıyla anılmıştır.

akademik yıllarda onunla ilerleyen değişimin kesinlikle gizli kaynağı oldu, çünkü daha önce babasının karşı çabaları onun yolunda durmuştu. Şüphesiz henüz felsefi bakış açıları değildi. Sınıfta üçüncü olsaydı, şüphesiz Berlin onu göremeyecekti – aynı şekilde ne de Alman yurduna ve konuşmalar sözlüğüne mutlakiyetçi Hegel ve Strauß hakkında konuşacak ve yazacak bir şey verilebilirdi. En azından rakibi katı metafizikçi ve Kantçı olan Märklin, Hegel'in Kant'dan ve Metafizikte az tat bulduğu bir zamanda, hiç değişim peşinde değildi.

Onu benden çekip alan son akademik yılın Hegel'i değiştirip değiştirmediğini, değiştirdiyse (bu konuda şüphelerim var) ne ölçüde değiştirdiğini bilmiyorum.

Fakat dört yıllık tanışıklığımız sırasında metafizik Hegel'in pek işi değildi. Onun kahramanı, Jean Jacques Rousseau, onun *Emil*'inde, *Toplum Sözleşmesi*'nde, *İtiraf*lar'ında ve onlarda genel akıl düzenlemelerinden veya Hegel'in dediği gibi akıl bağlarından kurtulduğu benzer duyguların hâkim olduğu başkaları eserleriydi. Eyüp kitabını, onda rastladığı düzenlenmemiş doğal dilden dolayı severdi. Aslında bana zaman zaman biraz eksantrik görünüyordu. Sonraki görüşlerine dayalı olarak önce kendini yurt dışında bulmuştur; çünkü Tübingen'de ona Baba Kant bile tanıdık değildi. Ve ben, o zamanlar Kantçı literatür ile içli dışlı olduğumdan ve bundan dolayı Schelling, Breyer, Flatt, Hauf, Märklin, Duttonhofer, Rep. Diez, (bu öfkeli Kantçı) Hauber ve diğerleri hakkında sıkça konuştuğumdan, konuşmalarında Kant'tan, Reinhold'tan, Fichte'den (Fichte, Schelling'in Tübingen'de yazdığı kendi kendini koyan Ben (tezi –çev.) ile eş zamanlı tanınmıştı), bahsetmem Hegel'de pek etkili olmadı. Hegel eklektikçi idi ve bilgi uygarlığında hâlâ süvari gibi orada burada dolaşıyordu.

Bunlar sizinle Hegel hakkında paylaşabileceğim benim bildiğim birkaç nottur.

En Anlayışlı, En Uyanık, En Yetenekli Kafalardan Biri

K. F. A. Schelling

İlk yılın, Dük Karl'ın da bir rol oynadığı başka bir gelişmesi şudur. Fransız Devrimi dalgasını Almanya'ya, en azından Alman gençliğinin zihinlerine yaydı. Tübingenli öğrenciler de etkilenmiştir. Coşku büyüktü, elbette bu sadece bu devrimde bir iyileştirici felaket görüldüğü sürece devam etti, ama vahşet bilinir hale geldiğinde, bununla lekelendiği için destekleyen coşku çabuk sustu. Bu heyecanlı ifade tarzları ile ilgili olarak; şimdi örneğin Neckar Irmağı kıyısında dikilmiş olan özgürlük ağaçlarından ve onların dikilmesine örnek teşkil edecek şekilde Hegel ve Schelling'in tutku dolu dostlukla katıldığına dair konu hakkında bilgi sahibi çağdaşlardan sormuş olmama karşın hiçbir şey öğrenemedim; ama elbette özgürlük konuşmaları yapılmış, özgürlük şarkıları bestelenmiş, Fransızcadan çeviriler yapılmış, şarkılar söylenmiş, açıklamalar yapılmıştır. Özellikle Marsilyalılar şarkısı çok onurlandırıldı.

Schelling, Hegel ile üniversitede tanışmıştı. Elbette arkadaşlıkları sosyalleşmeden daha çok bilimsel düşünceye dayanıyordu; Hegel, başkalarıyla sosyalleşmişti. Hegel, tüm bilgilere göre Tübingen'de bilginin herhangi bir alanında derin bilgelikle değil, ama rezidansta kaldığı için, gelişmiş dünya görüşü ile (onun özünde sınanmış birşey vardı) aynı zamanda genellikle zeki bir eklektisizm ile elde ettiği yeni literatür, özellikle de Aydınlanmacı literatür hakkındaki çok yönlü bilgisi ile, Schelling ve sessiz ve masum kilise okullarından buraya gelen bazı burslulardan önde idi; ve bu onu yakından tanıyan herkes tarafından sadece okulda değil, bir bütün olarak en anlayışlı, en uyanık ve en yetenekli kafalardan biri olarak kabul edilirdi. Böyle biri olarak en azından Schelling mektuplarında onu kesinlikle takdir ediyor, buna karşın Hegel genç arkadaşına hem tini hem de kişiliği bakımından en büyük takdir ile bakıyordu. Belki de Tübingen'de ikisini yakınlaştıran ve ikisi arasında güçlü, sürekli bağ oluşturan şeylerden birisi şu yani Kant'tı.

Hegel ve Hölderlin Birer Jakobendi

Christoph Theodor Schwab

Diğer taraftan onu (Hölderlin'i) şimdi onda güçlü bir şekilde uyanan tininin felsefi dürtüsü çekiyordu; Hegel ona destekleyici olarak yakın duruyordu... Hegel o zamanlar gelecekteki anlamının ne olabileceğini Schelling'ten daha az hissettiriyordu... Hegel dikkat çekmiyordu; öğreniminin ilk yıllarında istekle felsefe ile ilgileniyordu, arkadaşlarının anlattığına göre o Kant ile paslaşıyordu"; ilahiyat ona daha az çekici geliyordu; o, "locis" denilen, dini öğretinin başyazıları üzerine olan tartışmalarda ortak açıklamalara ve sözlü kavgalara katılmazdı ve Storr'un saygın inanç öğretisine tahammül edemiyordu; buna karşın yaşamdan geri kalmazdı, istekli iyi bir kart oyuncusu idi, sosyalleşmeyi seviyordu ve bu konuda daha az seçici değildi. Hölderlin ile kendisini bağlayan sadece felsefi amaç değil, aynı zamanda kendisinin Yunanlarla tanışıklığı ve bilhassa Sophokles'in tragedyalarıydı.

Politik hava ile ilgili olarak, seminerde Fransız Devrimi ile ilgili alaka özellikle vakıf üyelerinden Mömpelgarder tarafından canlı tutuldu; Hegel sağlam bir jakobin idi ve Hölderlin de bu doğrultuda eğilimli idi; bu görüş, kurumda özgürce gelişmenin kısıtlamaları ne kadar çok hissedildiyse o kadar çok giriş buldu.

Hegel Ölümsüz Özgürlük Çıngısını Bende de Yaktı

Johann Georg August Wirth

1814 yılında kendimi yüksekokula tamamen hazırlamak için Nürnberg'deki liseyi (*Gymnasium*) özellikle seçtim. O zamanlar söz konusu okulun başında ünlü Hegel vardı. Okula kabul etmekle beni sevindirdi. Sunmuş olduğum karnelere göre lise üst sınıfa (üniversiteden önceki son bir yıllık kursa) yerleştirilmiş olmalıydım. Fakat Hegel 20 Kasım 1798'de doğduğumu duyunca, tabii henüz genç olduğumu ve lisede daha birkaç yıl

kalırsam iyi olacağını belirtti. Beni geçekten liseye hazırlık sınıfına gönderdi. Öyle ki üniversiteye kadar daha beş yılım kalmış olacaktı. Bu benim aklıma yatmadı ve ben Nürnberg'ten yeniden ayrılmaya karar vermiştim. Bu durumda okulda kalmamış olacaktım. Bu arada lise hazırlık sınıfının öğretmeni beni sekiz gün sonra lise başlangıç sınıfına gönderdi. Fakat Profesör Rehberger üç saatlik sınavdan sonra beni bir üst sınıfa gönderdi. Orta sınıfın profesörü Götz, üniversiteye gitmem gerektiğini düşünüyordu. Fakat Hegel karşı çıktı ve orta sınıfların alt kısmı için karar verdi. Burada da kalmam çok zordu: Dört hafta sonra üst kısma yani lisenin son sınıfından önceki sınıfa yerleştirildim ve bundan memnundum. Bütün bu olanlar yaşamıma kolayca başka bir yön vermiş olabileceği için anlatılıyor.

Nürnberg'deki lise o zamanlar sözcüğün gerçek anlamında örnek bir kurumdu. Kendini kanıtlamış güvenilir Rehberger, Götz ve Heller gibi filologlar iki eski dili sevgiyle öğretiyordu ve dinleyicilerine yalnızca onların yapısını öğretmezlerdi, tersine aynı zamanda klasik yazarların tinleriyle de tanıştırlardı. Matematik alanının adamı olan Profesör Müller tarafından teori neredeyse tüm parçalarıyla sunulurdu ve analitik yönteme dayalı ciddiyetle işlenirdi. Tüm felsefe derslerini Rektör kendisine saklamıştı: Onları elbette bugün artık hakkında o zamanki gibi olumlu yargıda bulunmadığım sistemine göre verirdi. Bu arada öğretme yönteminin kendine haslığı elbette gençlik tinini uyandırır. İlk önce Hegel, eskilerin doğa bilimlerini, tarihini, sanatını ve edebiyatını onlarda aynı şekilde felsefi tezleri açıklamak için sıkça kendi gelişiminde alırdı: Sonra Hegel yalnızca kısa cümleler yazdırırdı ve cümlelerin anlamını dinleyicilerin kendilerinin karşılıklı konuşmalarda açığa çıkarmasına bırakırdı. Herkes söz isteyebilir ve diğerine karşı kendi düşüncesini söyleyebilirdi. Rektörün kendisi (Hegel –çev.) yalnızca öğretmen olarak tartışmayı yönlendirmek amacıyla bazen söze karışırdı. Bu yolla öğrencilere çok yönlü bilgiler verilir, asıl bilimsel olana nüfuz etme dürtüsü canlandırılır ve özellikle keskin zekâ oluşturulurdu.

Ama daha da iyi olan ve kurumu yüksek itibarlı gösteren, Hegel'in öğrencilere karşı davranma tarzı idi. En alttaki lise sınıfından, üniversiteye

gelinceye kadar daha dört sınıfı olan her bir öğrenciye “bay” diye hitap ederdi ve eleştirileri ya da yönlendirmeleri dahi buna göre ölçülü olurdu. Böyle ünü her geçen gün artan bir adamın genç insanlara karşı saygıdeğer davranışı onlarda tahmin edilemeyecek kadar yükselen bir özsaygı duygusu uyandırıyor ki aklı başında davranmakla zorunlu olarak bu kadar yücelten saygıya denk gelinmeliydi. Bundan dolayı Nürnberg’te lisedeki ilk ders saatinde bende bıraktığı hayranlık ne kadar büyük olmuş olmalıydı? Kutlanan bir öğretmenin uygar davranışı, öğrencilerin saygılı dikkati, davranışındaki ince ahlaklı amaç: bütün bunların hepsinin akademik dürüstlüğü! Hegel örneği gitgide diğer profesörler tarafından da takip edildi ve böylelikle kurum bir yüksekokul gibi görünür oldu. Şimdi özgürlüğün yetenekli gençlerin aklı ve kalbi üzerindeki etkisini ilk kez öğreniyordum. Ah özgür eğitim, kölecî terbiye alayından nasılda farklı çalışıyor! Aramızda bir huzur vardı, yücelten bir onur, neşeli bir içgüdü ile eğitim isteği ve asil ahlak ki onun etkisiyle büyük başarılar elde ediliyordu. Benim düşüncelerim şimdi sıklıkla eski öğretmenimin sistemine ve sonraki temel prensiplerine karşı çıkmamı emrediyor; elbette Hegel Nürnberg’te rektör olarak sonsuz yararlıydı: Benim içimde de özgürlüğün ölümsüz kıvılcımını yakmıştı... bunun için ben hala onun küllerine en içten teşekkürlerimi söylüyorum.

Nürnberg’te Hegel’in sistemini o kadar içselleştirmiştim ki ben kendi mi hukuk alanında aynı terminoloji ile ifade ediyordum.

Böyle bir dilin bir anlamı olup olmadığı aslında elbette şüpheli: her durumda aslında düşünmenin açıklığını olumsuz etkileme ve genç zihinlere eğri bir gelişim verme tehlikesini kendinde barındırmaktadır. Bu, özü gerçek bilgelikten çok terminolojilerde yatan tüm felsefî sistemler için geçerlidir.

Hegel sağlam karakterli, sözlerine güvenilir, sade ve diğerlerine karşı adil bir kişiliğe sahiptir

Gotthilf Heinrich Schubert

Kannes’in düğünü oldukça sevinç ile benim evimde kutlandı ve ünlü, zeki, sohbet etmesini seven bir misafirim, o zamanlar Nürnberg Lisesinin rektörü Hegel idi. [...]

Nürnberg’e varmamdan sonraki ilk aylarda birçok adamla tanışmıştım, bana ve de benim ileriki yaşamıma takdire değer ve anlamlı etkileri olmuştur. Her şeyden önce, benim sonradan ünlü çağdaşlarımdan, G. W. F. Hegel, o benimle görüşe göre paralel bir konumda lisenin rektörü olarak ve birçok kez kurumsal ilişki içinde bulunuyordu. Ben bu adam hakkında genel olarak sadece tüm dünyanın bildiğini tekrarlayabilirim. Ben ona daha Jena’da kamuda öğretmen olarak saygı duymasını öğrendim. Onun “Tin’in Fenomenolojisi”, o zamanlar felsefe alanında yayınlanmış büyük hayranlık duyulan bir yayındı. O olağanüstü kapsamı olan bir tin ve derin sağlam bilgili, onurlu, sağlam karakterli, sözlerine güvenilir, sade ve diğerlerine karşı adil bir insandı. Yaşından dolayı değil, çünkü benden sadece 10 yaş daha büyüktü, ama tinsel olgunluğuna göre Hegel benim babam olabilirdi; fakat anlayışlı, becerikli bir şekilde makamını yürüttüğü tarzı ile benim için model ve örnek teşkil ediyordu. O, Nürnberg’te o zaman-ki öğrencilerinin zihnini uyandırdı ve onların zihinsel güçlerini yetenekli kullanmalarına alıştırdı ve bunu kullanmada onların birçokları doğru ve iyiydiler. Nürnberg ve Heidelberg’teki felsefi derslerinde dinleyicilerine sunduğu bilginin içeriği, orada en basit formunda ve sağlıklı oluşumunda, onu alanlarda, daha çok tinsel yararlı bir besin maddesi gibi etki yaptı; daha sonraki bilgi formu, belirtmek isterim ki insanların içine aldığı damıtılmış formunda yapısı bir başka idi...

Hegel’i sadece yazılarından tanıyan ve dersliklerde gören kimse, onun kişisel ilişkilerinde ne kadar sempatik, baba olarak ne kadar kurucu zarif olduğunu bilmiyor. Hatta günlük sosyal ilişkilerindeki isabetli yargılarıyla öğreticiydi, esprisiyle neşelendiriyordu...

Felsefenin Bu Yönelimi Çok Eğitici ve Cesaretlendirici

Ferdinand Walter

Thibaut'un müzikli akşamları iki esrarengiz misafir olan Jean Paul ve Hegel'e de çekici geliyordu. Birincisi, onun 1817'de Heidelberg'teki ika-meti hakkında, daha aşağıda bahsedileceği gibi, pek de seyrek katılmı-yordu. Ama biraz nazik olan adam bana kalırsa sıkı müzikten ve Thibaut'un onlara karşı katı davranışından hoşlanmış görünmüyordlardı; ve ayrıca Thi-baut'un kendi derneğinde de hanımlar tarafından sevimli şairin coşkulu tutumumla kutlanıyor olmasından dolayı alay etmeye eğilim gösteriyordu. Hegel ile ilgili durum farklıydı. Bu, soğuk, keskin, ama her şey için gerçek ve büyük duyarlı tin, önce iyice dinliyor ve sonra olguları kendi amaçları-na uygun bir şekilde yorumluyordu. O, konunun üzerine öyle bir eğilirdi ki birçok kez kendi evinde sunum yapmayı teklif ederdi. Söylediklerini dinlemek ilginçti ve sıkça gerçekten keskin ve espri dolu terminolojisini bu bakımdan da kullanmasını biliyordu. Bu sırada Carové² ona en iyi bir şekilde destek oluyordu. Ama aklıma gayriihtiyari Goethe'nin dizesi geldi:

Dünyayı devam ettirmektir tüm akıllı söylevler boşuna, onlardan hiçbir sanat eseri ortaya çıkmaz.

Bundan başka, bu gerçektir ki Hegel'in *Estetik*'inde gerçek fikir şim-şekleri olan görüşler ve yargılar bulmaktadır ve belki de bu onun eserlerin-den en uzun yaşayan olacaktır.

Yücelen mıknaatısla uğraş o zamanlar Heidelberg'te alay ve ciddiyetle defalarca konuşuldu ki bu aynı zamanda Jean Paul ve Hegel'i Schelver'e³ yöneltti. Jean Paul daha eskiden manyetizm ile çok ilgilendi ve bununla, anlatmasına göre, şaşırtıcı iyileştirmeler getirmiştir. O kendisini bu nedenle Förster'in de mektuplarında sunulan bilgiler dolayısıyla manyetik zincir-lerden çok cezbedilmiş hissediyordu; öyle ki kendisinin "tinler dünyasının

² Friedrich Wilhelm Crové (1789-1852), Hegel'in öğrencilerinden ve öğrenci hareketinin liderlerindendir.

³ Kast edilen yükseköğrenimini büyük olasılıkla Jena'da görmüş Alman tıpçı, botanikçi ve doğa filozofu Franz Joseph Schelver'dir (1778-1832).

uçurumunun kenarında”, hatta “dünya tininin tapınağında” olduğunu sanıyordu. Hegel her zamanki tarzına göre uzun süre gözlemleyerek bekler ve sonra olayları kendince yorumlardı. O, eskiden, varlıkta bulunan diyalektik yasalarından hareketle manyetizmin olmadığını kanıtlamıştı. Şimdi aynı yasalardan hareketle manyetizmin olmak zorunda olduğunu kanıtlıyordu. Gözleri iyice açan ve her varolanı kendi yerine koyan, Carové’nin elinden geldiğince anlaşılır hale getirdiği felsefenin bu yönelimi genel olarak çok eğitici ve heyecan vericiydi; bunun etkileri benim doğa hukukunu ele alışımda da açıkça görülmektedir.⁴

Baylar Ben Dahî Bir Adam Buldum

Victor Cousin

Schelling’i bu sefer (Sonbahar 1817) görmedim; ama onun yerine, aramadan - tesadüf eseri - Hegel’i Heidelberg’te buldum. Almanya’da onunla başladım ve onunla da bitirdim.

Ayrıca, o zamanlar Hegel, Berlin’de yeniden karşılaştığımda, tüm bakışların kendisine çevrili olduğu ve sayıca güçlü ve çalışkan okulun başında ünlü olan adam gibi, henüz hiç ünlü biri değildi. Hegel, Schelling’in çok iyi bir öğrencisi olmanın dışında henüz başka bir üne sahip değildi. O, az okunan kitaplar çıkarmış ve konuşmaları onu tanıdık yapmaya henüz başlamıştı. “Felsefî Bilimler Ansiklopedisi” o zamanlar yeni yayınlanmıştı ve ben onun ilk çıkan nüshalarından birini elde etmiştim. Bu, büsbütün formlardan oluşan bir kitaptı, büyük ölçüde skolastik görünüme sahipti ve özellikle benim için, az anlaşılır bir dille yazılmıştı. Hegel, Fransızcadan, benim Almancadan anladığımdan daha fazla anlamıyordu ve çalışmalarında derinleşmiş, ne henüz kendisiyle barışık, ne ününden emin, kimse ile ilişkilenecek ve açıkça söylemek gerekirse ne de aşırı sevecendi. Henüz hiç bilinmeyen genç bir adamın onun ilgisini nasıl çekmiş olabileceğini

⁴ Ferdinand Walter, *Çağdaş Durumun Işığında Doğa Hukuku ve Siyaset*, Bonn, 1863.

kavrayamıyorum. Fakat bir saat gibi bir zamanda o bana aitti ve ben de ona ve bizim birden çok defa sınanmış bu dostluğumuz son ana kadar kendisini hiç inkâr etmedi. İlk konuşmamızdan itibaren onun hakkındaki kararımı vermiştim; onun tininin çapının tamamını kavramıştım, ben benden daha üstün bir adamın karşısında durduğumu hissediyordum ve ben de Heidelberg'ten Almanya gezimi sürdürürken onun haberini her tarafa götürüyordum, ona dair bir çeşit öngöründe bulundum ve Fransa'ya dönüşümde kendi arkadaşlarıma söyledim: Baylar ben dahi bir adam buldum.

Hegel'in bende bıraktığı izlenim derindi ama karma karışıktı... Hegel büyük çabayla yalnızca nadiren derin, biraz esrarengiz kelimeler çıkarırdı; onun güçlü, fakat mahcup diksiyonu, donuk yüzü, kırıışmış alnı, kendi kendisinin içine dönük düşüncenin tablosunu yansıttı.

Hegel Arkadaşlarıyla Kant Okuyor, Platon Çeviriyor

Karl Rosenkranz

Güvenilir bilgilere göre, Hölderlin, Fink, Renz ve diğer arkadaşlarıyla Hegel, Platon (o zaman Platon'dan yaptığı çeviri denemelerinin bazıları hala mevcut), Kant, Jacobi'nin *Woldemar* ve *Genel İrade*'sini, Spinoza *Hakkında Mektupları* ve Hippel'in *Yükselen Çizgide Yaşam Hikayesi*'ni okumuş ve baştan sona tartışmıştır.

Hegel Berlin Üniversitesi İçin Araştırılıyor

Friedrich v. Raumer'in Schuckmann'a Mektubu

Nürnberg'te bulunduğum sırada Profesör Hegel beyi ziyaret etmiştim, onun tarafından çok dostça karşılandım ve onunla enteresan birkaç akşam konuşmalarım oldu. Sözü saygıdeğer majestelerinin bizim Karlsbad'daki felsefe dersinin şimdiki durumu üzerine o kadar doğru açıkladığınız görüşe (sizin görüşünüz olduğunu söylemeden) getirdim, ama konuşma etraflı

bir şekilde ele alınamadan gelen bir misafir tarafından bölündü. Fakat Hegel'in bakış açısıyla doğru bilgilendirilmek için, ondan kısa yazılı kuşba-kışı bir özet rica etmiştim. Hegel söz verdi, sözünü tuttu ve ben bunu, geri iade edilmesi ricası ile size iletmeyi neredeyse görev olarak görüyorum; böylelikle saygıdeğer majestelerinin Hegel ile neye sahip olduklarını ya da olmadıklarını görsünler. Bana öyle görünüyor ki, bunu itiraf ediyorum, onun öğretme sanatı üzerine fikirleri ehil ve temellendirilmiş, diğer taraf-tan benim onun felsefesi üzerine bütünüyle bir hüküm vermeye yetkim yok. Konuşması üzerine bile değil, çünkü konuşmasını dinlemedim. Fakat konuşması akıcı ve anlaşılırdı, öyle ki kürsü konuşmalarında bu özellik-lerin eksik olduğunu sanmıyorum. Elbette bağırıp çağırmak, espriler, ko-nudan sapmalar, yarı gerçek karşılaştırmalar, mevcut duruma ilişkin tek yönlü derlemeler, kendini övme arzusu, üstünkörü notları ve buna benzer şeyleri sıkça gerçek bir sunum sanmak ve bu, öğrenci kitlesini çekiyor. Fa-kat bu yöndeki hükümler, desteklenmekten çok engellenmelidir. Söz konu-su yanlış anlamda Hegel'in elbette iyi bir sunumu yoktur. Fakat ona gerçek anlamda sahip olabilir mi? Sonuçta bu onun felsefesinin içeriğine bağlıdır. Bu konuda, iletilen müfredat dolaylı olarak yeterli bilgi veriyor.

Hegel'in Berlin Üniversitesi Felsefe Fakültesine Atanması Konusunda Ön Görüşmeler

W. M. L. de Wette⁵

Fakülte toplantısı yapmaktan kaçınmak için çok istekliydim, ama de-vam etmek için yaptım. Konuşmamda bana göre mükemmel bir mantık-çıya ihtiyaç olunduğuna dikkat çektim. Schleiermacher pratik filozofa da ihtiyaç olduğunu söyledi, ona hak vermiştim ve iki filozof talep etmemiz gerekiyordu, ona karşı çıktım. Oylamaya geldiği zaman o, Hegel'in spekü-latif felsefesi ve Suabedissen'in pratik felsefesi için oyunu verdi. Diğerleri

⁵ De Wette, bu mektubu Hegel'in ezeli karşıtı olan J. F. Fries'e yazmıştır.

ona katıldı ve ben yalnız kaldım... Böckh bana felsefe fakültesinde yiğitçe onlar için mücadele etmeye söz verdi. Fakat Schelling, Hegel ve Suabedissen'in önerilmesinden başka bir şey olmadı. Tıp Fakültesi bir yığın oy verdi, bir tane de Suabedissen için. Hukuk Fakültesi Hegel, Schubert ve Delbrück'ü... önerdi. Bundan bu Tarihsel Okul'un hiç felsefi olmadığı görülmektedir... Nihayet herkesin merakla beklediği bu konunun kararlaştırılacağı senato oturumu geldi.

Her bir kürsü için üç kişi, yani toplamda 6 kişi önerme konusunda anlaşmaya varılır ve her bir kadro için birinci, ikinci vs. diye sıralama yapılması konusunda anlaşmaya varıldı. Nihayet birinci olan spekülative felsefe için önerilenlere verilen oylar toplandı. Üç oy Suabedissen için vardı, 5 oy Schelling ve 8 Hegel için; yani Hegel birinci sıradaydı... Schubert'e karşı Böckh ve Rühs, Hegel'e, Schelling'e ve Schubert'e ben itiraz ettik...

Fakat mesele şöyleydi. Schelling'in ve Schubert'in atanması düşünülemezdi. Schuckmann doğa felsefesinden nefret ediyordu; ama itirazımda Hegel'in de Schellingçi olduğunu gösterdim ve böylece, devlet meclisi üyesi arkadaşı Süvern'in belirtmesine göre, Schleiermacher Hegel'e karşı zaten önyargılıdır, onu dışarı atmayı ümit ediyordum...

Bununla birlikte elbette Ehrenberg gibi güçlü bir destekçileri vardı yani eğer onları desteklemek isterse; ümit ederim ki onu onlara karşı çıkması, en azından Hegel'e karşı çıkması konusunda ikna etmişimdir.

Hegel Büyük Bir Diyalektikçidir ve Felsefeyi Boş Formalizmden Kurtarmıştır

Rektör ve Berlin Üniversitesi Senatosu'nun Schuckmann'a Mektubu

Spekülative felsefe kürsüsü için bundan dolayı senato tarafından en öncelikli olarak Nürnberg'te profesör olan Bay Hegel öneriliyor. Almanya'da şu sıralar ders veren filozofların hepsinin arasında Hegel, felsefi çalışmalar konusunda en büyük beceriye ve güvene sahip. Hegel büyük bir diyalektikçidir ve tamamıyla hakim olduğu felsefenin bu yanını sadece formel felse-

feye değil, felsefenin tüm alanlarına uygulamaktadır. Bu sahip olduğu sanatı düşünmek onu aynı zamanda kâşif yapmıştı; öyle ki ona tüm felsefede kaydedilen ilerlemeler için teşekkür borçluyuz ve sadece zaten bilinenin bir uyarlaması ve açıklaması değil. Senato onu önermekle özellikle Hegel'in kazancını dikkate alıyor; bu kazancı filozof, doğa felsefesini kavramına ve sisteme dayandırmakla ve yeni okulun şekilsiz belirsiz düşüncesinin, aynı derecede şimdiye kadarki felsefesinin boş formalizminin karşısına derine nüfuz eden sıkı bilimselliği koydu. Bilimin eski yapısı yani şimdiye kadar ki mantık, bütünüyle sarsıldı ve kendi içinde çöktü ve bundan bir mayalanma durumu ve karışıklık oluştu. Böylelikle Hegel gibi, bilginin gelişmiş yepyeni esaslı sistemini ortaya koymuş bir filozof, okuyan gençliğimizin gerçek bilimsel düşüncelerini canlandırmak ve oluşturmak için çok faydalı etkilerde bulunacaktır. Bunun faydaları o kadar büyük ki bundan dolayı bazı şeyler görmemezlikten gelinmek zorundadır.

Hegel Spinozacılık Üzerinden Bir Özgürlük Sistemine Ulaşmaktadır

Friedrich Heinrich Jacobi

Hegel, üçüncü cildimin eleştirisinde benim sıçramamı, şunu söyleyerek övüyor: “Jacobi mutlak özden mutlak tine geçişi kendi içinde en derininde yapmıştı ve kesinliğin karşı koyulmaz duygusu ile çağırdı: “Tanrı tindir, mutlak olan özgürdür ve kişiseldir.” Hegel ekliyor: “Onun tarafından Tanrı'nın dolaysız bilgisine ulaşma uğraşının en kesin ve en güçlü bir şekilde vurgulanmış olması, felsefî kavrayış bakımından en anlamlı öneme sahiptir.” Hegel, yalnızca “bende dolayımın dolaysızlığa geçişinin daha çok (yalnızca) dışsal bir dışarıda bırakma şekline sahip olduğunu” eleştiriyor, “çünkü söz konusu dolaysızlık kendi kendini kapsayıp aşan dolayımından ortaya çıkmaktadır ve (Tanrı bilgisi -çev.) sadece bu yolla gerçek, canlı ve tinsel olabilmektedir.”

Hegel ile benim aramdaki fark, onun Spinozacılık üzerinden (“o, her şeyin onda sadece yok olduğu, tüm tekil şeylerin yalnızca kapsanıp aşılm-

dığı ve yok edildiği tözsel mutlak”) bir özgürlük sistemine ulaşmasında yatmaktadır. Ayrıca Spinozacılık onun açısından düşünmenin varacağı son, gerçek sonuçtur ki her tutarlı felsefe yapma ona götürmelidir; fakat düşüncenin (sıçrama olmadan) aynı yoldan (öyleyse temelde daha yüksek olana değil) yalnızca daha yüksek olana. Fakat ben ise yalnızca aceleci salt tözsel bilginin atlama tahtasından yapılan bir sıçrama aracılığı ile. Elbette bunu Hegel de kabul eder ve şart koşar, ama bununla benim çalıştığımından daha farklı şekilde çalışmış olduğunu iddia ediyor. Canlı varlıklar olarak gıdaları fizyoloji bilimi olmadan bilinçsiz bir şekilde hazmetme yolu ile sıvılara ve kana dönüştürdüğümüz yöntemin ona göre kendi yöntemi ile benzerliğe sahiptir. O, haklı olabilir ve ben onunla bir kez daha her şeyi, düşüncenin gücünün tek başına ne yapabileceğini memnuniyetle baştan sona gözden geçirmek isterdim, eğer yaşlı adamın kafası bunun için çok zayıf olmasaydı. Şimdi kendimi duyusal Kästner’in⁶ bir düşüncesini öncelikle kendime uygulamakla teselli ediyorum. Kästner, örnek alınası düşünümlerinde tanrısal akılda genel kavramların nasıl olduğu konusunda kendi açısından şunu söylüyor: “Ben vaşakı kısa kuyruklu ve ucu kıllı kulakları olan kediyim, diyen bir Methodistten dinlemek yerine daha çok avcı dolayısıyla tanımayı tercih ediyorum.”

Hegel Jean Paul’u Felsefe Doktoru Yapmak İstiyor

Heinrich Voß

Benim şarap akşamım son derece harika geçti; toplumda tasvir etmekten çok hissedilen bir huzur ve sevinç vardı. Ve Jean Paul’um için sadece seçkin adamları çağırmıştım... Hepsini uzun bir masanın etrafında oturturdular, sadece ben durmaksızın oraya buraya gidiyordum ve bardakların tatlı şarap ile dolu olup olmadığına bakıyordum... Diller gitgide daha konuşkan oldu, kafalar ateşli ve tartışmasız on kalın kitabı dolduracaktan daha fazla

⁶ Abraham Gotthelf Kästner (1719-1800).

konuşuldu. Bir papaz Hegel'den kendisine genç kızlar için derste kullanabileceği bir felsefe kitabı yazmasını rica ediyordu. Hegel, özür dileyerek, düşüncelerinin yeterince anlaşılır olmadığını ve tamamen dil ile ilgili olduğunu, bu nedenle bir sorun olacağını söyledi. Papaz, “eğer başka bir şey yok ise”, diye ateşli bir haz ile bağırarak, “bu halledildi, bunu bizim Jean Paul üzerine almalı, o dil ve anlatım ile hayatı yaymayı biliyor.” – “Öyleyse mesele şöyle”, diye araya giren Jean Paul “bizim Hegel tinini vermeli, ben etrafına çalışkan, süslemesini bilen bir beden koymalıyım ve daha sonra siz bu şeyi pazara süreceksiniz.” - Bu bolca ve iyi şakalara neden oldu ve Hegel öyle rahat, öyle iyi kalpli, öyle popüler (kürsüde her zaman öyle değildi) ki felsefeye hemen başlamasına az kalmıştı. Üçüncü şarap şişesi bittiğinde, misafirlerden bazıları gitmek istediklerini belirten yüz ifadeleri takındılar. Hızla dördüncü şişeyi getirttim ve herkes yeniden yerine oturdu. Ancak saat 12 ye doğru birbirimizden ayrıldık, sonra herkes evine gitti, bazıları emin olmayan adımlarla yalpalayarak. Birbirimizden ayrılmadan kısa bir süre önce Hegel, Jean Paul'u ima ederek dedi ki: “O felsefe doktoru olmalı” ve Schweins ve ben bunu onayladık, Hegel'den tanrı aşkına bunu gizli tutmasını rica ettik, bunu büyük çaba sarf ederek başardık, çünkü o büyük zevkle hemen konu hakkında konuşmak istiyordu... Dün değil, evvelsi gün Muncke, Hegel ve Schweins tarafından acil fakülte toplantısı yapmam talep edildi. Talep yerine getirildi. Jean Paul'a doktor unvanı vermeyi kararlaştırdık.

Hegel Kendisinden Üstün Olunmasına Sevinmişti

Karl Ludwig Michelet

16 Haziran 1827 tarihinde „Berlin Bilimsel Eleştiri Topluluğu“eski general sekreteri Gans'ın yazısı üzerine beni çalışanlarının arasına aldı. Topluluk, Hegel'in yönetimi altında kurulmuştu, “Bilimsel Eleştiri Dergisi” adlı dergisinin çıkarılmasından dolayı onun saygınlığı iyice teşvik edildi...

Toplantılar Cuma günleri yapılıyordu ve ben toplantılara katılmaya davet edildim. Fakat o gün benim tam da Yunanca-Latince topluluğumun

günü olması nedeniyle daveti reddettim. Hegel, benim günü değiştirebileceğimi belirtti ve ben her şeye rağmen değişiklik yapmamakta direttiğim için, topluluk büyük nezaketle toplantılarını Perşembe gününe aldı. Ama ben Perşembe günleri de katılmadım; ve bu garip tutum için saf alçakgönüllülükten başka belirtecek bir neden bilmiyorum. Bununla birlikte Topluluğun her yıl 23 Temmuzda başlayan vakıf festivallerine katılıyordum ve elbette sayısız incelemeler ve araştırma makaleleri sundum. Bunlardan birinde olan Hegel'in Hukuk Felsefesi'nin ünlü sözlerini hatırlıyorum: „Eğer felsefe kendi grisini griye boyuyor ise, o zaman yaşamın bir biçimi eskimiştir ve grinin grisi ile gençleştirilemez, sadece bilinip kavranabilir; Minervanın baykuşu ancak düşen alacakaranlıkta uçmaya başlar.” sözlerini şöyle açıklamış ve ek yaparak genişletmiştim: „Fakat felsefe aynı zamanda yeni doğmaya başlayan gençleşmiş dünya biçiminin habercisi olan bir sabahın horoz ötüşüdür.”

Bir gün Hegel'i ziyaret ettiğimde masasının çekmecesinden benim el yazımı çıkarıp benim cüretkâr iddiamı okudu. İlk başta ben onun bu kısmı eleştireceğini düşündüm. Ama daha sonra iyi niyetli gülümsemesinden farkına vardım ki belli bir ölçüde ondan üstün olunmasına alınmamıştı; tersine, daha çok kendisini devam ettiren genç iyimserlikten sevinç duyduğu görünüyordu. Eleştirel olan bölüm de olduğu gibi yayınlandı. Ama kısa bir süre sonra derginin anlayışında da bir değişiklik gerçekleşti. Daha sonra derginin basımını Henning üstlendi ve Hegel'in ölümü ile birlikte ortak çalışma da son buldu.

Hegel Son Zamanlarda Mutlakiyetçi Olmuştu

Varnhagen v. Ense

Hegel'i sık görüyordum, fakat görüşmemiz sınırlı idi, çünkü ben onun ne dinleyicisi ne de toplumsal şeylerde onun yoldaşı idim. Rahel onu çok dikkatle takip ediyor ve onun konuşmasını zevkle dinliyordu, ondaki tinin bütün büyüklüğünü görüyordu, fakat bizi ziyaret ettiğinde çoğunlukla eş-

ni de getiriyordu ve o tamamen Rachel ile ilgileniyordu, buna karşı Hegel benim ile politika konuşurdu veya Ludwig Robert tarafından isteksiz ve verimsiz tartışmalara çekilirdi ve onun aslında Fichte'den daha az (önemli –çev.) olduğunu itiraf ederdi! Görüyorsunuz ki burada çare yoktu! Hegel, Rahel'i akıllı, düşünen bir kadın olarak alıyordu ve ona karşı o şekilde davranıyordu, fakat o gerçek varlığın tinini güçlülükle kavırıyordu. Ben kendim Hegel ile, tek başımıza olduğumuz akşamlarda odamdaki, geniş konuşmalarda daima kaçındığı açık sözlülüğü nedeni ile daha iyi anlaşıyordum. Birçok tutkulu tartışmanın olduğu Bilimsel Eleştiri Yıllığı'nın vakfında yaşadığımız atışmalar da olumsuz sonuca götürmedi. Benim sıkça ona karşı durmam gerekiyordu, hatta benim topluluktaki onunla kişisel ilişkiler nedeniyle veya kişisel ilişkileri dikkate alarak konuşmak zorunda olmayan tek kişi olarak bunu daha güçlü yapmam gerekiyordu yani ben hemen her zaman muhalefeti yapmak zorunda idim. Ama Hegel, yıllıklar iyice ilerlemeye başlayınca, giderek daha zor, daha tiranca oldu ve oturumlarda öyle garip davranıyordu ki böyle devam edilemeyeceğini ve böyle devam ederse her şeyin çıkmaza gireceğini tüm topluluk hissetmişti; - burada yine diğerleri adına karşı koymam ve yüceltilen adama sınırlarına dikkat etmesi gerektiğine işaret etme rolü bana düşmüştü. Bu, sert, iki tarafın acı keskinlik ile sürdürdüğü kavga, kişisel suçlamalar ve kınamalar ile olan bir savaştı. Fakat onur kırıcı, saygıyı ihlal eden hiçbir şey olmadı. Oturumu takip eden akşam yemeklerinde de huzursuzluk devam ediyor ve kavganın yankısı sürüyordu; orada bulunanların çoğu Hegel ile arkadaşı, fakat meselenin kendisinde daha çok benim tarafımda idiler. Masadan kalktığımızda Hegel'e yanaştım ve dedim ki: "Geceye girerken böyle ayrılmayız! Siz bana, ben size sert şeyler söyledik, fakat hiçbir şey, dayanılamayacak gibi değildi! Size olan saygımda hiçbir şeyin değişmediğini göstermek için başka bir şey gerekir mi? Buyurun elim, barışarak ayrılalım!" O sadece elimi sıkmadı, aynı zamanda birbirimizi yürekten kucakladık ve onun gözlerinde yaşlar vardı; o böyle davranacağımı hiç beklememişti. O zamandan beri kavgalarımız olmadı, tutumunu değiştirdi ve oturumlar yoluna girdi. O bazı şeylerde bana akıl danışıyordu; Humboldt'lar ile olan ilişkisinde ben birçok kez aracılık

yaptım. Biz iyi ilişki içinde kaldık, sadece 1830 yılında başlayan, politik yargılarımızın farklılığını zorunlu olarak ifade etme dışında, çünkü biz orada yeni bir ayrılık gördük. Biliyorsunuz, Hegel son zamanlarda tamamen mutlakiyetçi oldu ve kamusal hareketler onun tarafından çok ağır bir şekilde eleştirildi. Belçika'daki kalkışmalardan büyük bir alayla nefret ediyordu ve bunlar bastırılmadığı için kendinden geçerci. Bu politik rahatsızlığı daha çok tamamıyla karşı tarafta olan Gans taşımak zorunda kaldı.

Goethe Hegel'in Felsefesinin Mahiyetini Sorguluyor

Eduard Gans

Orada kutlamak için bulunan herkes ayrıldıktan sonra, Goethe ile aşağı yukarı yarım saat boyunca küçük bir odada sohbet etmeme izin verilmesi, bana mutluluk verdi. Konuşma, Berlin Üniversitesi, oradaki felsefi araştırmaların eğilimi, Hegel'in sürekli sahip olduğu etkileri ve son olarak Goethe'nin de ilgilendiğini gösteren Yıllıklar üzerine idi. İfade ettiğine göre, felsefe ele aldığı konuların nesnelere de dikkat ederse, böylelikle ampirikçiler ile ne kadar çok ilişkilendirse elbette o kadar da etkili olabilirdi. Sadece daima aynı zamanda büyük bir araştırmacı ve gözlemci ve önemli bir genelleştirici ve özetleyici olunup olunamayacağı sorusu oluşacaktı. Özellikle şimdilerde Cuvier ve Geoffroy de St. Hilaire'de görüleceği gibi bu özellikler genellikle farklı insanlara pay olmaktadır. Hegel'in doğa bilgisinin ve tarih bilgisinin de çok iyi olduğu itiraf ediyor. Fakat onun felsefi düşüncelerini daima yapılan yeni keşifler ile değiştirmek zorunda kalıp kalmayacağına ve böylelikle kategorik oluşunu kaybedip kaybetmeyeceğine dair soruyu sormaktan geri duramayacağını belirtti. Ben buna felsefenin tüm zamanlar için bir düşünce matbaası olmadığını, felsefenin kendi çağını tasavvur edebileceğini, tarihte gerçekleşen yeni ilerlemelerle ve onunla birlikte yapılan keşiflerle tipik olanı akışkan gelişime dönüştürebileceğini söyleyerek karşılık verdim. Bu alçakgönüllü felsefi bilinç Goethe'yi memnun ediyor gibiydi ve sonunda sözü Yıllıklar'a getirdi.

Bir Dönemin Rüyalarının Toplamı Olarak Tin

Heinrich Heine

Benin büyük öğretmenim, merhum Hegel bir defasında bana: “Eğer insanların belli bir dönemde gördükleri rüyaları not edilmiş olsaydı, toplanmış bu rüyaların bir okunmasından söz konusu dönemin tinine ilişkin tamamıyla doğru bir tablo oluşacaktır.”